

Asymmetrie tussen journalistiek en overheid

Een analyse van de nasleep van de Bijlmerramp

Bij de Bijlmerramp bestonden meerdere ongelijkheden tussen journalistiek en overheid. Die werkten niet uitsluitend in één richting. Aanvankelijk beschikten overheid en onderzoekers over meer gegevens en technische deskundigheid; later kregen journalisten en politici een sterke positie bij het bepalen van het publieke verhaal.

Aspect	Voorsprong overheid/onderzoek	Voorsprong journalistiek
Informatie	Toegang tot wrakstukken, radar, DFDR, ladingdocumenten en internationale deskundigen	Toegang tot informele bronnen, getuigen, emoties en gelekte informatie
Snelheid	Zorgvuldig onderzoek vraagt verificatie en internationale afstemming	Een vermoeden of onthulling kan onmiddellijk worden gepubliceerd
Bewijslast	Moet technisch, juridisch en bestuurlijk verdedigbaar rapporteren	Kan vragen en twijfels publiceren zonder een volledige alternatieve reconstructie
Geheimhouding	Moet gegevens soms beschermen vanwege ICAO-regels, privacy of staatsbelang	Kan beperkingen presenteren als mogelijke aanwijzing voor geheimhouding
Communicatie	Gebonden aan bevoegdheden, procedures en formele woordvoering	Vrij in selectie van personen, invalshoeken, koppen en beelden
Herhaling	Een officieel antwoord wordt meestal eenmaal gegeven	Een aantrekkelijke verdenking kan tientallen jaren worden herhaald
Correctie	Een fout kan structureel wantrouwen oproepen	Een rectificatie krijgt meestal minder bereik dan de oorspronkelijke onthulling
Verantwoording	Onderworpen aan Kamer, rechter, archiefregels en formele onderzoeken	Zelfregulering; een inhoudelijk antwoord is moeilijk af te dwingen

1. De asymmetrie van snelheid

Een onderzoeker moet gegevens verzamelen, alternatieven toetsen en deskundigen raadplegen. Een journalist kan ondertussen publiceren dat er vragen blijven. Wanneer het officiële antwoord verschijnt, kan de eerste voorstelling al in het collectieve geheugen zijn vastgezet. Bij El Al 1862 waren route, motorseparatie en het technische faalmechanisme relatief vroeg onderzocht. De uitleg was echter veel ingewikkelder dan het verhaal van een extra rondje, een verdwenen recorder of een geheimzinnige lading.

2. De asymmetrie van de bewijslast

De overheid moest aantonen wat er was gebeurd. Een criticus hoefde soms slechts een afwijkende waarneming, ontbrekend document of inconsistentie aan te wijzen. Vervolgens werd van de overheid verwacht dat zij bewees dat daarachter geen doofpot zat. Afwezigheid van bewijs voor manipulatie kan binnen een gesloten wantrouwenderekening zelfs worden uitgelegd als bewijs dat de manipulatie bijzonder goed was uitgevoerd.

3. De asymmetrie tussen vraag en antwoord

De vraag waarom twintig ton aan ladingspapieren zou ontbreken is eenvoudig en alarmerend. Een correct antwoord vereist uitleg over vrachtadministratie, house air waybills, gevaarlijke en niet-gevaarlijke goederen, transitvracht en verschillende gewichtsbegrippen. De suggestie past in één krantenkop; het antwoord vraagt meerdere pagina's. Hetzelfde gold voor baan 27, verarmd uranium, DFDR-tijden en de cockpitvoicerecorder.

4. De asymmetrie van emotionele overtuigingskracht

Een verontruste bewoner of getuige maakt op televisie vaak meer indruk dan een ingenieur die onzekerheidsmarges en onderzoeksprotocollen uitlegt. Die emotie is werkelijk en verdient erkenning, maar vormt niet automatisch bewijs voor technische of medische causaliteit. De overheid sprak dikwijls in risico's en statistiek; journalisten brachten individuele ervaringen. Daardoor kon een technisch juiste boodschap menselijk ontoereikend lijken, terwijl een aangrijpend verhaal feitelijk onvoldoende onderbouwd kon zijn.

5. De asymmetrie van transparantie

Overheid en onderzoekers beschikten over veel materiaal, maar niet alles was direct toegankelijk of begrijpelijk geordend. Archiefbeperkingen en ICAO-bescherming konden daardoor als geheimhouding worden ervaren. Journalisten konden openbaarheid eisen zonder noodzakelijkerwijs hun eigen dossiers, anonieme bronnen, ontvangen foto's of mislukte onderzoekssporen openbaar te maken.

6. De asymmetrie van correctie

Wanneer een ministerie iets onjuist communiceert, kan dat jarenlang gelden als bewijs van structurele onbetrouwbaarheid. Wanneer een medium een onjuiste verdenking publiceert, krijgt een rectificatie doorgaans minder plaats, emotie en bereik dan de oorspronkelijke onthulling. Een journalist kan bovendien blijven spreken van twijfel of een andere interpretatie; een onderzoeksinstantie moet een verdedigbare conclusie formuleren.

7. De asymmetrie van publieke toegang

Omroepen en redacties bepalen wie in beeld komt, hoeveel spreektijd iemand krijgt en binnen welk kader woorden worden gemonteerd. Een oorspronkelijke onderzoeker kan worden geïnterviewd, maar zijn bijdrage kan functioneren binnen een reeds gekozen verhaal. De correspondentie van Pruis met KRO-NCRV laat zien hoe kritiek de organisatie kon bereiken zonder dat deze een openbaar antwoord of een vergelijkbaar podium kreeg.

8. De institutionele asymmetrie

De overheid werd vaak aangesproken alsof zij één handelende persoon was, terwijl het ging om ministeries, gemeente, politie, medische instellingen, luchtvaartdiensten en de onafhankelijke Raad voor de Luchtvaart. Een fout van één onderdeel kon het vertrouwen in het gehele onderzoek aantasten. Omgekeerd kon kritiek op specifieke journalisten worden opgevat als een aanval op de vrije pers, waardoor individuele journalistieke keuzes soms achter een belangrijke institutionele waarde verdwenen.

De belangrijkste conclusie

De overheid en de onderzoekers beschikten aanvankelijk over de meeste technische informatie, maar de journalistiek verkreeg op langere termijn de grootste macht over de betekenis die aan die informatie werd gegeven.

De overheid vergrootte zelf de ruimte voor wantrouwen door trage, versnipperde en soms weinig empathische communicatie. Journalistiek wantrouwen werd problematisch waar twijfel een permanent product werd: ook nadat parlementaire, technische en medische onderzoeken antwoorden hadden gegeven, bleef het ontbreken van absolute zekerheid soms als nieuw mysterie gepresenteerd.

De kennisbank van H.A. Pruis verkleint een aantal van deze asymmetrieën. Zij geeft burgers toegang tot oorspronkelijke bronnen en maakt journalistieke en bestuurlijke beweringen controleerbaar. Daarmee verschuift het debat van overheid tegenover journalist naar: bewering tegenover bron.

Bron en verantwoording: analyse gebaseerd op de kennisbank Veiligheidsonderzoek El Al-vlucht LY-1862, samengesteld en ontsloten door H.A. Pruis, www.elal1862accidentinvestigation.nl. De duiding en formulering van de asymmetrieën vormen een analytische synthese; voor afzonderlijke feiten dienen de gekoppelde PIN-documenten en oorspronkelijke bronnen te worden geraadpleegd. Datum: 14 augustus 2026.